

DARIUSZ MILEWSKI¹

Wydział Nauk Historycznych

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa

ORCID 0000-0002-3255-7685

LICZEBNOŚĆ I FINANSOWANIE CHORĄGWI WOŁOSKICH ARMII KORONNEJ W PIERWSZYCH LATACH PANOWANIA JANA KAZIMIERZA (1648-1655)

**The number and financing of the Wallachian cavalry troops
of the Crown Army in the first years of the reign of John Casimir (1648-1655)**

Abstract

The article analyzes expenses on Wallachian cavalry troops in the first years of the reign of John Casimir (1648-1655). An increase in the number of these military units and their maintenance expenses was demonstrated. The prevailing opinions in historiography regarding the general number and classification of individual light cavalry units to the Wallachian troops were verified. The obtained data allowed for a precise determination of the percentage share of the Wallachian cavalry in the Crown Army and its budget.

Keywords: Crown Army, Wallachian cavalry, military expenses

Abstrakt

Artykuł analizuje wydatki na chorągwie wołoskie w pierwszych latach rządów Jana Kazimierza (1648-1655). Wykazano wzrost liczby tych jednostek wojskowych i wydatków na ich utrzymanie. Zweryfikowano panujące w historiografii opinie dotyczące ogólnej liczby i zaklasyfikowania poszczególnych jednostek jazdy lekkiej do chorągwi wołoskich. Uzyskane dane pozwoliły na precyzyjne ustalenie procentowego udziału jazdy wołoskiej w armii koronnej i jej budżecie.

Słowa kluczowe: armia koronna, jazda wołoska, wydatki wojskowe

Jedną z ciekawszych formacji służących w wojsku koronnym XVII w. była jazda wołoska, zbliżona uzbrojeniem i taktyką do jazdy tatarskiej. We współczesnej historiografii poświęcono jej odrębną monografię pióra Mirona Kosowskiego². Znalazła się ona również w kręgu badań poświęconych wojskowości staropolskiej, prowadzonych przez Konstantego

¹ Dr hab. Dariusz Milewski – profesor w Katedrze Historii Nowożytnej Instytutu Historii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie; zajmuje się historią wojskowości staropolskiej oraz kontaktami Rzeczypospolitej z Kozaczną, Osmanami i ich europejskimi lennikami. Email: d.milewski@uksw.edu.pl.

² M. Kosowski, *Chorągwie wołoskie w wojsku koronnym w II połowie XVII wieku*, Zabrze 2009.

Górskiego³, Bohdana Baranowskiego⁴, Tomasza Ciesielskiego⁵, Mirosława Nagielskiego⁶ i Jana Wimmera⁷. Cenne uwagi na temat kadry dowódczej tej formacji wojskowej można znaleźć w pracach Marka Wagnera⁸.

Celem niniejszego opracowania jest przedstawienie informacji na temat liczebności i kosztów utrzymania jednostek wołoskich w armii koronnej w pierwszych latach panowania Jana Kazimierza⁹. Uwzględniony zostanie okres do pierwszej ćwierci 1655 r. przed rozbudową armii na potrzeby wojny ze Szwecją. Źródłem są rachunki z akt komisji skarbowo-wojskowych, powołanych przez sejmy dla zapłaty żołdu wojsku koronnemu. W omawianym okresie zbierały się one w Lublinie i Lwowie w latach 1650 i 1653¹⁰. Uwzględnione zostaną też rachunki komisji sejmowej z 1658 r., w których wyliczono wypłaty dla wojska – tak uiszczone na poprzednich komisjach lubelskiej i lwowskiej, jak i wyrównania nieuregulowanych wówczas należności¹¹. Część ich wykazano też w sumariuszu długu dla wojska, sporządzonym w 1662 r. dla potrzeb kolejnej komisji¹². Należy zaznaczyć, iż w aktach skarbowo-wojskowych często włączano chorągwie wołoskie i tatarskie do kozackich. Kryterium odróżnienia jest stawka żołdu, która wynosiła 41 zł kwartalnie dla jednostek kozackich i 31 zł dla wołoskich i tatarskich. Odstąpiono od tej reguły w czasie komisji lwowskiej w 1653 r. Rozliczono wówczas chorągwie wołoskie, które pisarze skarbowi włączyli w skład kozackich,

³ K. Górski, *Historia jazdy polskiej*, Kraków 1894.

⁴ B. Baranowski, *Organizacja wojska polskiego w latach trzydziestych i czterdziestych XVII wieku*, Warszawa 1957; tenże, *Organizacja regularnego wojska polskiego w latach 1655-1660*, „Studia i Materiały do Historii Wojskowości” (dalej: SMHW), 1956, t. 2, s. 209-229.

⁵ T. Ciesielski, *Armia koronna w latach 1651-1653*, cz. 2: *Od Batohu do Żwańca*, SMHW, 2003, t. 40, s. 49-85.

⁶ M. Nagielski, *Przeobrażenia w armii koronnej w dobie walk z powstaniem B. Chmielnickiego (1648-1654)*, w: *Między Zachodem a Wschodem. Studia z dziejów Rzeczypospolitej w epoce nowożytnej*, red. J. Staszewski, K. Mikulski, J. Dumanowski, Toruń 2002, s. 308-335; tenże, *Armia koronna w latach 1651-1653*, cz. 1: *Armia koronna od Beresteczka do Batohu*, SMHW, 2003, t. 40, s. 25-47; tenże, *Wydatki skarbu koronnego na wojsko koronne w latach 1652-1655*, w: *O przeszłości. Czasy – miejsca – ludzie. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Jadwidze Muszyńskiej*, red. W. Kowalski, Kielce 2016, s. 277-286; tenże, *Wojsko koronne suplementowe i komputowe w latach 1648-1652 w świetle rachunków skarbowo-wojskowych z Archiwum Głównego Akt Dawnych w Warszawie*, „Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych”, 2022, t. 83 (specjalny), s. 291-314.

⁷ J. Wimmer, *Materiały do zagadnienia organizacji i liczebności armii koronnej w latach 1648-1655*, SMHW, 1960, t. 5, s. 477-509 (dalej: *Materiały 1648-1655*); tenże, *Materiały do zagadnienia liczebności i organizacji armii koronnej w latach 1655-1660*, SMHW, 1958, t. 4, s. 490-533; tenże, *Materiały do zagadnienia i liczebności armii koronnej w latach 1660-1667*, SMHW, 1960, t. 6, z. 1, s. 212-249; tenże, *Wojsko i skarb Rzeczypospolitej u schyłku XVI i w pierwszej połowie XVII wieku*, SMHW, 1968, t. 14, z. 1, s. 3-91; tenże, *Wojsko polskie w drugiej połowie XVII wieku*, Oświęcim 2013.

⁸ M. Wagner, *Kadra oficerska armii koronnej w drugiej połowie XVII w.*, Toruń 1995; tenże, *Korpus oficerski wojska polskiego w drugiej połowie XVII wieku*, Oświęcim 2015; tenże, *Słownik biograficzny oficerów polskich drugiej połowy XVII wieku*, t. 1-3, Oświęcim 2013, 2014, 2018.

⁹ Wydatki na chorągwie wołoskie w wojsku litewskim zostały przedstawione w edycji źródłowej: *Akta skarbowo-wojskowe z epoki Wazów. Wielkie Księstwo Litewskie w okresie panowania Jana Kazimierza (1648-1668)*, oprac. K. Bobiałyński, K. Kossarzecki, Warszawa 2024, s. 81-88.

¹⁰ Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie (dalej: AGAD), Archiwum Skarbu Koronnego (dalej: ASK), dz. 86, sygn. 39: Płaca wojskowa na komisji lubelskiej 5 marca 1650 odprawiona; AGAD, ASK, dz. 86, sygn. 42: Zapłata wojsku JKM we Lwowie w roku 1653 odprawowana.

¹¹ Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu (dalej: B. Ossol.), rkps 9532/II. Akta tej komisji doczekały się częściowej publikacji: M. Nagielski, *Wydatki skarbu koronnego...*, s. 277-286 i M. Nagielski, D. Milewski, *Wydatki skarbu koronnego na poselstwo tatarskie w 1654 r. Część 2*, „Saeculum Christianum”, 29/2022, t. 2, s. 286-300.

¹² AGAD, ASK, dz. 86, sygn. 50: Sumariusz długu wojsku Rzeczypospolitej winnego na komisji lwowskiej 1662 r. Materiał ten wykorzystam pomocniczo, gdyż uwzględnia wydatki na wojsko przede wszystkim od 1655 r.

płacąc jednym i drugim po 31 zł kwartalnie za rok 1653 i pierwsze trzy ćwierci następnego. Stawka 41 zł dla chorągwi kozackich wróciła dopiero od ostatniej ćwierci 1654 r.

W wojsku kwarcianym w 1648 r. były tylko dwie chorągwie wołoskie: Piotra Potockiego starosty kamienieckiego i Mariusza Jaskólskiego. Zadanie rozpoznania wykonywali Kozacy rejestrowi. Rozbudowa chorągwi wołoskich nastąpiła w dobie walk z Kozakami, zwłaszcza w 1652 r. po bitwie pod Batochem, kiedy to szybko odtwarzano armię¹³. Wpływ na to miały zarówno względy taktyczne – lepsza skuteczność w zwalczaniu Tatarów – jak i finansowe¹⁴. Zaciąg prowadzono pośród Mołdawian oraz drobnej szlachty mazowieckiej i podlaskiej. W 1663 r. nastąpiła niemal całkowita likwidacja chorągwi wołoskich po rozwiązaniu konfederacji wojskowej i poważne ograniczenie liczebności chorągwi tatarskich. Dalsze redukcje zaszły w 1667 r., kiedy szlachta żądała całkowitego rozwiązania chorągwi wołoskich. Hetman Jan Sobieski zdołał pozostawić część z nich w służbie pod nazwą kozackich (pancernych), a jawnie osiem jednostek tatarskich i wołoskich w sile 520 koni¹⁵.

Według wyliczeń J. Wimmera między trzecim kwartałem 1651 r. a pierwszym kwartałem 1655 r. liczba i liczebność jednostek jazdy wołoskiej w armii koronnej wzrosła z jednej chorągwi w sile 120 koni do maksymalnie jedenastu chorągwi w sile 1275 koni w trzecim kwartale 1653 r.¹⁶ Statystycznie dawało to maksimum 7% wszystkich jednostek armii i 4% ogólnej liczby wojskowych w ostatnim kwartale 1654 r. – dziesięciokrotnie więcej niż w trzecim kwartale 1651 r. Podobnie wyglądało to w odniesieniu do pozostałej jazdy koronnej, do której zalicza się husarię, arkabuzerię (rajtarię), chorągwie kozackie i tatarskie. Również i tutaj widać stały wzrost procentowego udziału chorągwi wołoskich tak w liczbie jednostek, jak i liczbie żołnierzy, który osiągnął procentowy zenit w trzecim kwartale 1654 r. Wtedy to 10 chorągwi wołoskich dawało 8,84% ogółu jednostek jazdy, co równało się 7,72% wszystkich żołnierzy jazdy.

J. Wimmer wylicza ogółem 14 chorągwi wołoskich służących w armii koronnej od trzeciego kwartału 1647 r. do pierwszego kwartału 1655 r., przy czym w nieprzerwanej służbie jednostki tej formacji pozostawały od trzeciego kwartału 1651 r.¹⁷ Ich wykaz podaję w tabeli, wyliczając średnią arytmetyczną służących w każdym oddziale żołnierzy.

¹³ Po Batochu w odtworzonym kompucie koronnym znalazło się 17 chorągwi wołoskich, tatarskich i serbskich w sile 2040 lub 2070 koni z żołdem 31 zł; wiosną 1653 r. ogólna liczba tych jednostek wzrosła do 20, obejmując 2374 stawki żołdu – zob. T. Ciesielski, *Armia koronna w latach 1651-1653*, s. 54, 60, 63.

¹⁴ Roczny żołd dla trzech formacji: husarii i arkabuzerii, kozaków oraz jazdy tatarskiej i wołoskiej dla lat 1648, 1649 i 1651 wynosił odpowiednio 164 i po 124 zł, by w 1654 wzrosnąć do odpowiednio 204, 164 i 128 zł (J. Wimmer, *Wojsko polskie...*, s. 231-232).

¹⁵ Tamże, s. 261. Obszernie o redukcji wojska w 1667 r. i zostawieniu części jednostek wołoskich: Z. Hundert, *Miedzy buławą a tronem. Wojsko koronne w walce stronnictwa malkontentów z ugrupowaniem dworskim w latach 1669-1673*, Oświęcim 2014, s. 40-73.

¹⁶ J. Wimmer, *Materiały 1648-1655*, s. 487 (tabela); 22 jednostki jazdy wołoskiej, tatarskiej i serbskiej w łącznej sile 2542 koni wylicza dla 1653 r. T. Ciesielski, *Armia koronna w latach 1651-1653*, s. 71; por. M. Kosowski, *Chorągwie wołoskie...*, s. 23.

¹⁷ J. Wimmer, *Materiały 1648-1655*, s. 502-503 (tabela).

Tabela 1. Wykaz chorągwi wołoskich w armii koronnej

Lp.	Rotmistrz	Kwartaly służby	Liczba kwartałów służby	Średnia liczba żołnierzy
1	Piotr Potocki, starosta kamieniecki	III 1647 – II 1648	4	50
2	Mariusz Jaskólski, strażnik wojskowy	IV 1647 – II 1648	3	60
3	Adam Hieronim Sieniawski, starosta lwowski, porucznik Bazyli Hohoł	III-IV 1649	2	70
4	Łukasz Wielemirowicz, od I VII 1653 Bazyli Hohoł	III 1651 – I 1655	15	109
5	Stanisław Lanckoroński, wojewoda ruski, porucznik Wacław Teleżyński	III 1652 – I 1655	11	90
6	Piotr Potocki, wojewoda braclawski, porucznik Mikołaj Suniowski	IV 1652 – I 1655	10	95
7	Jerzy Ruszczyc	II 1652, IV 1652 – IV 1653, IV 1654 ¹⁸	7	138
8	Jan Sułowski	I 1652 – I 1655	13	147
9	Jan Giebułtowski	IV 1652 – I 1655	10	83
10	Ferens Serbin, od I VII 1653 Franciszek Dziewanowski	I 1652 – I 1655	13	100
11	Juryca Radanowicz	I 1652 – I 1655	13	101
12	Jacek Szemberk, łowczy podolski	III 1653 – I 1655	7	86
13	Krzysztof Korycki, chorąży nowogrodzki	III 1653 – I 1655	7	99
14	Michał Serbin Michalewicz	IV 1652 – I 1655	10	124

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych J. Wimmera, *Materiały 1648-1655*, s. 502-503.

Dwie pierwsze chorągwie wołoskie, którym rotmistrzowali Piotr Potocki i Mariusz Jaskólski, zostały rozbite pod Korsuniem i nie odtworzono ich za panowania Jana Kazimierza. Można zatem pominąć je w dalszych rozważaniach o funkcjonowaniu jazdy wołoskiej za rządów tego króla, jakkolwiek z uwagi na dokonane z nimi rozliczenie finansowe na komisji lubelskiej w 1650 r. weszły one w skład ogólnych kosztów utrzymania tej formacji wojskowej poniesionych przez Rzeczpospolitą w omawianym okresie¹⁹.

Ustalenia J. Wimmera zostały uszczegółowione i w kilku miejscach uzupełnione przez badania T. Ciesielskiego i M. Nagielskiego. Istotne znaczenie ma zwłaszcza edycja komputów armii koronnej z lat 1651-1653²⁰. Pozwala ona na zidentyfikowanie kilku jednostek wołoskich, nieuwzględnionych przez J. Wimmera. I tak już w popisie wojsk zgromadzonych 1 października 1652 r. pod Sokalem znajdują się chorągwie wołoskie Stanisława Rewery Potockiego pod porucznikiem Krzysztofem Borkowskim (123 konie), Jana Fryderyka Sapiehy pod Stefanem Jaroszyńskim (100 koni) i Krzysztofa Koryckiego (200 koni), która jako chorągiew wołoska weszła oficjalnie do służby od trzeciej ćwierci 1653 r.²¹

¹⁸ W przypadku chorągwi J. Ruszczycy istnieją przesłanki na to, iż pozostawała w służbie pomimo wykazanych przez J. Wimmera luk, o czym będę pisać dalej.

¹⁹ Chorągwie wołoską i kozacką P. Potockiego rozliczono wspólnie, płacąc za rok służby po 31 zł dla 400 koni sumę 12 400 zł; połowa tej sumy przypadła chorągwi wołoskiej. Według takiej samej stawki opłacono 60-konna chorągiew wołoską M. Jaskólskiego za trzy ćwierci służby kosztowała skarb koronny 5580 zł – AGAD, ASK, dz. 86, sygn. 39, k. 8-8v.

²⁰ T. Ciesielski, M. Nagielski, *Komputy wojska koronnego w latach 1651-1653*, SMHW, 2003, t. 40, s. 237-273.

²¹ Tamże, s. 251-252.

Zgodnie z komputem opracowanym na sejmie letnim 1652 r. w armii koronnej miało się znaleźć siedem chorągwi wołoskich z określoną liczbą koni i płacą kwartalną po 31 zł od konia: Piotra Potockiego – porucznik M. Suniowski (100 koni, 3100 zł), J.F. Sapiehy – porucznik Samuel Kuderowicz (100 koni, 3100 zł), S. Potockiego – porucznik K. Borkowski (150 koni, 4650 zł), J. Giebułtowskiego (120 koni, 3720 zł), J. Ruszczyca (150 koni, 4650 zł), J. Radwanowicza (150 koni, 4650 zł), Ł. Wielczmirowicza (120 koni, 3720 zł)²². Komput wojska popisanego 1 lipca 1653 r. pod Glinianami wyliczał sześć chorągwi wołoskich: W. Teleżyńskiego (102 konie), M. Suniowskiego (98 koni), B. Hohoła (121 koni), Jerzego Rączkowskiego (99 koni), J.F. Sapiehy (81 koni) i Jana Kondrackiego z informacją, że nie została spisana z powodu wymarszu pod Suczawę²³.

Wreszcie komput wojska spisany pod Żwańcem 1 października 1653 r. podaje trzynaście chorągwi wołoskich, spośród których jako kozackie zapisano jednostki M. Suniowskiego i J. Giebułtowskiego (faktycznie wołoskie). W sumie były to jednostki: dwie ks. Dymitra Wiśniowieckiego (132 i 131 koni²⁴), K. Borkowskiego (120 koni), W. Teleżyńskiego (97 koni), F. Dziewanowskiego (102 konie), M. Suniowskiego (91 koni), J. Rączkowskiego (100 koni), J.F. Sapiehy (90 koni), J. Giebułtowskiego (97 koni), K. Koryckiego (117 koni), J. Radanowicza (100 koni), J. Ruszczyca (139 koni), J. Sułowskiego (150 koni) i B. Hohoła (95 koni)²⁵.

Badania T. Ciesielskiego i M. Nagielskiego pozwalają zwiększyć liczbę chorągwi wołoskich w stosunku do wyliczeń J. Wimmera o siedem jednostek i zidentyfikować wcześniejszą służbę chorągwi K. Koryckiego. Daje to ogółem dwadzieścia jeden chorągwi wołoskich. Dodatkowo analiza akt skarbowo-wojskowych pozwala zidentyfikować od 1653 r. nowe chorągwie z żołdem wołoskim 31 zł od konia. Jak wiadomo, nie jest to w tym przypadku kryterium rozstrzygające i trzeba brać pod uwagę tylko te chorągwie, które utrzymały taką stawkę żołdu również w ostatniej ćwierci 1654 r. (o ile nie uległy wcześniej rozwiązaniu). Udało się wyliczyć sześć jednostek nieuwzględnianych w wykazie Jana Wimmera. Były to wołoska chorągiew ks. Dymitra Wiśniowieckiego, a także jednostki: Stanisława Detynieckiego, Stefana Radlińskiego, K. Borkowskiego, Jakuba Szarogrodzkiego, J. Rączkowskiego. Osobnym przypadkiem, który zostanie omówiony niżej, jest chorągiew Mikołaja Pohojskiego. W sumie w stosunku do ustaleń T. Ciesielskiego i M. Nagielskiego dochodzą trzy chorągwie: S. Detynieckiego, S. Radlińskiego, i J. Szarogrodzkiego, co podnosi ogólną liczbę jednostek wołoskich do dwudziestu czterech.

Trzeba zauważyć, że J. Wimmer zna te jednostki, jednak wlicza je do chorągwi kozackich: D. Wiśniowieckiego pod porucznikiem Stanisławem Służewskim, J. Szarogrodzkiego po Janie Prosukurze Suszczańskim (od 1 października 1653 r.), J. Rączkowskiego po Tomaszu Strzałkowskim (od 1 października 1654 r.), J.F. Sapiehy dwie chorągwie pod Samuelem Łojowskim i Stefanem Jaroszyńskim, M. Pohojskiego dwie chorągwie kozacka i tatarska, K. Borkowskiego, S. Radlińskiego i S. Kuderowicza²⁶.

²² Tamże, s. 257-260; pisownia nazwisk Radanowicza (Radwanowicza) i Wielemirowicza (Wielczmirowicza) zgodna z tekstem źródła.

²³ Tamże, s. 263-264.

²⁴ Według autorów dotąd wykazywana jako jedna chorągiew kozacka pod Stanisławem Służewskim licząca 264 konie; tak samo J. Wimmer, *Materiały 1648-1655*, s. 496-497 (tabela).

²⁵ T. Ciesielski, M. Nagielski, *Komputy wojska koronnego...*, s. 266-271.

²⁶ J. Wimmer, *Materiały 1648-1655*, s. 494-501 (tabela).

Analizując dokumentację skarbowo-wojskową, nie sposób potwierdzić, czy chorągiew S. Jaroszyńskiego rzeczywiście funkcjonowała jako wołoska nawet w ostatniej ćwierci 1652 r., zwłaszcza że po jej zniszczeniu w 1654 r. znika z akt, zanim wrócono do różnicowania stawek dla chorągwi wołoskich i kozackich²⁷. Z kolei wypłaty dla chorągwi S. Kuderowicza sugerują, że faktycznie służyła ona jako kozacka²⁸. W tych przypadkach należy więc zgodzić się z opinią J. Wimmera i nie uwzględniać tych jednostek.

Chorągiew – bądź dwie – ks. D. Wiśniowieckiego była opłacana od ostatniej ćwierci 1654 r. żołdem kozackim. Wskazuje to zatem, iż zgodnie z dotychczasowymi ustaleniami należy pozostawić ją w szeregach tej formacji²⁹.

W przypadku M. Pohojskiego istnieje tylko jeden wpis identyfikujący jego chorągiew jako wołoską. Stało się to przy okazji wypłaty traktamentów dla deputatów od chorągwi przez komisję lwowską 1653 r. Ponieważ sporządzony jednocześnie popis zwaniecki określa jednostkę M. Pohojskiego jako tatarską – za czym poszli historycy z J. Wimmerem na czele – wypada ten jednostkowy wpis zignorować, uznając, iż pisarz skarbowy użył go głównie dla odróżnienia tej jednostki od chorągwi kozackiej M. Pohojskiego³⁰.

Chorągwi J. Szarogrodzkiego wypłacono 3100 zł na 100 koni za ostatnią ćwierć 1654 r. Był to żołd wołoski, podczas gdy począwszy od tej ćwierci przywrócono zróżnicowanie w stawkach dla jednostek kozackich i wołoskich. Niemniej w 1662 r. zapisano tę chorągiew jako kozacką i wyliczono jej należność 7134 zł 9 gr i 12 d. za służbę od czwartej ćwierci 1653 r. oraz trzy pierwsze ćwierci lat 1654 i 1655. Przyznano jej też 1240 zł ćwierci darownej za kampanię zwaniecką – a takich dodatków nie wypłacano jednostkom wołoskim³¹. Każe to włączyć zatem i tę jednostkę do formacji kozackich.

Po odrzuceniu zatem chorągwi ks. D. Wiśniowieckiego, S. Kuderowicza, S. Jaroszyńskiego, M. Pohojskiego i J. Szarogrodzkiego pozostałoby pięć nowych jednostek wołoskich: K. Borkowskiego, J. Rączkowskiego, J. Kondrackiego, S. Detynieckiego i S. Radlińskiego.

²⁷ Chorągwiom J.F. Sapiehy pod komendą odpowiednio S. Łojowskiego i S. Jaroszyńskiego wypłacono za rok 1652 zaliczke wspólnie, dając im 12 968 zł 13 gr i 19 d., a później samemu Jaroszyńskiemu dano 6913 zł za 1653 r. (co według stawki wołoskiej wystarczało na opłacenie 223 koni) – AGAD, ASK, dz. 86, sygn. 42 k. 56v, 68. Podobnie żołdem wołoskim rozliczono chorągiew S. Jaroszyńskiego, płacąc za drugie półrocze 1653 r. 4681 zł na 151 koni, a następnie 2945 zł na 95 koni tylko za styczeń 1654 r., gdyż chorągiew została rozbita (taki sam los spotkał jednostkę S. Łojowskiego) – B. Ossol., rkps 9532/II, s. 29, 46.

²⁸ Chorągwi S. Kuderowicza, projektowanej w kompucie z 1652 r. jako wołoska, na komisji lwowskiej wypłacono za 1653 r. zaliczkowo 6093 zł 6 gr. Komisja sejmowa 1658 r. dopłaciła tej chorągwi za rok 1653: 3100 zł na 100 koni za pierwszą ćwierć, 6200 zł na 200 koni za trzecią i czwartą ćwierć. Za rok 1654 dano 9300 zł na 300 koni za trzy pierwsze ćwierci. W tym okresie jednak żołd 31 zł dostawały tak jednostki wołoskie, jak i kozackie. Od ostatniej ćwierci 1654 r. chorągiew brała już żołd kozacki (3116 zł na 76 koni w 1654 r. i 7749 zł na 189 koni za pierwsze półrocze 1655 r.). Są dwie możliwości: albo zaciągnięto ją jako wołoską i od ostatniej ćwierci 1654 r. przeformowała się w kozacką, albo – ku czemu się skłaniam – wbrew planom służyła od początku jako chorągiew kozacka, co potwierdza umieszczenie jej pośród jednostek kozackich w popisie sokalskim z 1 października 1652 r. i dlatego można nie brać jej pod uwagę – AGAD, ASK, dz. 86, sygn. 42, k. 66v; B. Ossol., rkps 9532/II, s. 12-13, 25, 48, 72, 83; T. Ciesielski, M. Nagielski, *Komputy wojska koronnego...*, s. 251.

²⁹ Chorągiew ks. D. Wiśniowieckiego rozliczono jako jedną i za drugą połowę 1653 r. wypłacono 17 484 zł na 564 konie, za pierwsze trzy ćwierci 1654 r. dano 18 600 zł na 600 koni, za ostatnią 5494 zł na 134 konie (wg żołdu kozackiego) i za pierwsze półrocze zaś 1655 r. zaliczkowo 6000 zł – B. Ossol., rkps 9532/II, s. 22, 43, 64-65, 88.

³⁰ AGAD, ASK, dz. 86, sygn. 42, k. 87v; T. Ciesielski, M. Nagielski, *Komputy wojska koronnego...*, s. 269. Mikołaj Pohojski znany jest w literaturze przedmiotu jako rotmistrz chorągwi tatarskiej (zob. M. Wagner, *Słownik biograficzny...*, t. 3, s. 159-160, hasło: Pohojski (Podhojski) Mikołaj). Jest to przykład trudności w precyzyjnym odróżnieniu chorągwi tatarskich od wołoskich.

³¹ B. Ossol., rkps 9532/II, s. 71; AGAD, ASK, dz. 86, sygn. 50, s. 83.

W sumie dawałoby to dziewiętnaście jednostek wołoskich będących w służbie armii koronnej do potopu szwedzkiego.

Przejdę teraz do analizy informacji o chorągwiach wołoskich zawartych w aktach komisji skarbowo-wojskowych. Obradująca w 1650 r. komisja lubelska uregulowała należności dla dwóch chorągwi wołoskich wojska kwarcianego zniesionych pod Korsuniem. Jednostka wołoska pod komendą Piotra Potockiego starosty kamienieckiego została w rozliczeniu dołączona do jego chorągwi kozackiej. Obu zapłacono za rok służby od 1 czerwca 1647 do 31 maja 1648 r. 12 400 zł. Komisarze wyliczyli żołd za cztery ćwierci obu 50-konnym chorągwiom, sumując liczbę koni do 400 i licząc po 31 zł z kuchennym rotmistrzowskim³². Roczny koszt utrzymania chorągwi wołoskiej wyniósł więc 6200 zł.

Podobnie policzono należność dla dwóch chorągwi – kozackiej i wołoskiej – którym rotmistrzował strażnik wojskowy Mariusz Jaskólski. Sześćdziesięciokonnej chorągwi wołoskiej policzono żołd za trzy ćwierci służby od 1 września 1647 r. do 31 maja 1648 r., wypłacając na 180 koni sumę 5580 zł³³.

Spośród uwzględnionych przez J. Wimmera trzech chorągwi wołoskich służących przed 1651 r. w aktach komisji lubelskiej znajduje się rozliczenie z jednostką dowodzoną przez porucznika B. Hohoła. Zapłacono jej za dwa kwartały służby w drugiej połowie 1649 r. 4340 zł, licząc po 70 koni za ćwierć – a więc 31 zł od konia³⁴. Oprócz tego są żołnierze służący po wołosku także w dwóch innych chorągwiach. W okresie bezkrólewia 1648 r. służyła 50-konna jednostka opisana w aktach jako „chorągiew kozacka wołoska JMści pana krakowskiego [Mikołaja Potockiego]”. Zapłacono jej 1550 zł za jeden kwartał służby, co daje znaną stawkę 31 zł od konia³⁵. Termin „kozacka wołoska” sugeruje, iż część żołnierzy służyła po kozacku, część po wołosku.

Podczaszy koronny i regimentarz Mikołaj Ostroróg na czas kampanii zbaraskiej zaciągnął chorągiew złożoną z dwudziestu dwóch osób „szlachty samej”, jak zanotowano w aktach komisji, i osobno osiemnastu „Wołoszy”. Szlachcie zapłacono trzy ćwierci żołdowe i osobno trzy darowne, żołnierzom wołoskim zaś tylko dwie ćwierci żołdowe. Akta podają końcową sumę 5040 zł dla wszystkich, „rachując żołdem kozackim”³⁶.

Podsumowując dane uzyskane z akt komisji lubelskiej 1650 r., można potwierdzić istnienie dwóch chorągwi wołoskich w 1648 r. i trzech nowych zaciągniętych na potrzeby kampanii 1649 r. Wydano na nie w sumie 28 910 zł.

W czasie obrad komisji lwowskiej w 1653 r., odbywającej się u progu kampanii żwańskiej, płacono osobno za poszczególne lata służby, uwzględniając wszystkie kwartały i każdorazową liczebność jednostek, co daje wgląd w kształtowanie się tejże. Zgodnie z obliczeniami Wimmera powinno być w rachunkach komisji jedenaście chorągwi, w tym jedna w roku 1651, dziewięć w 1652 i jedenaście w 1653³⁷. Ponieważ komisja obradowała latem,

³² AGAD, ASK, dz. 86, sygn. 39, k. 8.

³³ AGAD, ASK, dz. 86, sygn. 39, k. 8v.

³⁴ AGAD, ASK, dz. 86, sygn. 39, k. 41.

³⁵ „W tymże roku 1648 *sub tempus interregni* zostawała w służbie. Na którą *ex declaratione praesentis commissionis* zapłacona jest ćwierć jedna *indifferenter* zaczynająca się. Na koni nr 50 – zł 1550” – AGAD, ASK, dz. 86, sygn. 39, k. 21.

³⁶ AGAD, ASK, dz. 86, sygn. 39, k. 39v-40.

³⁷ Warto przypomnieć, że chodzi o jednostki Ł. Wielemirowicza, W. Teleżyńskiego, M. Suniowskiego, J. Ruszczyca, J. Sułowskiego, J. Giebułtowskiego, F. Serbina, J. Radanowicza, J. Szemberka, K. Koryckiego i M. Serbina

kończąc pracę 7 października 1653 r., nie mogła rozliczyć żołdu za cały rok 1653. Faktyczne wydatki komisji na chorągwie wołoskie prezentują sumarycznie w tabeli 2.

Chorągwie wołoskie pominięto przy wypłacie dwóch ćwierci darownych, na które dla stu trzech jednostek kozackich i tatarskich przeznaczono we Lwowie 531 039 zł. Podobnie stało się z ćwiercią darową za kampanię żwaniecką, wypłaconą wojsku przez komisję sejmową 1658 r. Na chorągwie kozackie wydano wtedy 230 578 zł, licząc po 31 zł od konia³⁸.

Komisja lwowska wypłaciła też osobno donacje („traktamenta”) deputatom wysłanym od poszczególnych jednostek do odbioru żołdu. Znalazły się wśród nich wszystkie chorągwie wołoskie służące w pierwszym półroczu 1653 r. (w sumie jedenaście), liczone łącznie z kozakami. Były to jednostki dowodzone przez W. Teleżyńskiego, J. Sułowskiego, wojewodę braclawskiego Piotra Potockiego (porucznikostwa M. Suniowskiego), F. Serbina, K. Koryckiego, J. Giebułtowskiego, J. Ruszczyca, J. Radanowicza, Ł. Wielemirowicza, K. Borkowskiego i S. Detynieckiego. I tak otrzymały one odpowiednio: W. Teleżyńskiego i S. Detynieckiego po 300 zł, wszystkie pozostałe zaś po 150 zł³⁹. Razem chorągwiom wołoskim wypłacono 1950 zł traktamentów z ogólnej sumy 39 600 zł przewidzianej na ten cel dla chorągwi kozackich⁴⁰.

Osobno policzono podobne wypłaty dla deputatów przysłanych od chorągwi, czynione już po prolongacji komisji lwowskiej. Skarb wypłacił z tego tytułu łącznie 8700 zł, z czego 400 zł przypadło chorągwiom wołoskim: J.F. Sapiehy, Ł. Wielemirowicza, J. Giebułtowskiego i S. Detynieckiego. Deputatom tych chorągwi wypłacono po 100 zł⁴¹.

Dodatkowe pieniądze komisja lwowska przeznaczyła na wykup jeńców z niewoli tatarskiej oraz odszkodowania dla rannych. Z pierwszej puli nic nie dostało się chorągwiom wołoskim, natomiast z drugiej wypłacono 200 zł jednostce W. Teleżyńskiego⁴². Stanowiło to niewielką część ogólnej sumy 2950 zł wyasygnowanej dla dwudziestu chorągwi, przeważnie kozackich⁴³. Wysokość wypłaconego odszkodowania odzwierciedla poniekąd bojową działalność jednostki, przy czym wypłacane sumy wahały się od 50 do 450 zł.

Ogółem komisja lwowska wydała na potrzeby wojenne 12 599 908 zł 10 gr i 6,5 denara⁴⁴. Na sam żołd wydano 100 553 zł 17 gr i 9 d. W ramach żołdu czterem chorągwiom – J. Ruszczyca, M. Suniowskiego, W. Teleżyńskiego i M. Serbina Michalewicza – wypłacono jedynie zaliczki na łączną kwotę 24 992 zł 17 gr i 9 d. Tymczasem pełne należności dla tych jednostek zamykały się sumą 57 691 zł, co oznacza, iż skarb państwa nadal winien był tym chorągwiom 32 698 zł 12 gr i 9 d. Do kosztów utrzymania jednostek wołoskich należy doliczyć jeszcze

Michalewicza. Z nich pierwsza była w służbie od 1651 r., pozostałe od 1652 r. z wyjątkiem chorągwi J. Szemberka i K. Koryckiego, służących od 1653 r.

³⁸ AGAD, ASK, dz. 86, sygn. 42, k. 79-81, B. Ossol., rkps 9532/II, s. 98-104 (wypłata ćwierci żwanieckiej). O wyłączeniu chorągwi tatarskich i wołoskich z wypłat donatyw zob. J. Wimmer, *Wojsko polskie...*, s. 237.

³⁹ AGAD, ASK, dz. 86, sygn. 42, k. 83-85v. W sumie na owe traktamenta wyasygnowano 54 600 zł (tamże, k. 86v).

⁴⁰ AGAD, ASK, dz. 86, sygn. 42, k. 16.

⁴¹ AGAD, ASK, dz. 86, sygn. 42, k. 87v-88. W tym przypadku pisarz wyróżnił też chorągiew wołoską M. Pohojskiego, aczkolwiek sądzę, że chodziło o jednostkę tatarską – zob. wyżej.

⁴² AGAD, ASK, dz. 86, sygn. 42, k. 91v.

⁴³ W zestawieniu znalazły się dwie inne jednostki – husarska Marka Sobieskiego i arkebuzerska Krzysztofa Piłgowskiego. Ogółem wyliczono dwadzieścia jeden jednostek, jednak przy chorągwi kozackiej Jana Fryderyka Sapiehy nie wpisano żadnej sumy, a końcowa kwota 2950 zł jest sumą wypłat dla wszystkich pozostałych chorągwi.

⁴⁴ AGAD, ASK, dz. 86, sygn. 42, k. 94.

2350 zł przeznaczonych dla deputatów do odbioru żołdu (wypłacone w dwóch ratach) oraz 200 zł odszkodowań dla rannych. Podsumowując, skarb koronny w czasie komisji lwowskiej wypłacił chorągwiom wołoskim 103 103 zł 17 gr i 9 d, co stanowiło około 0,8% wszystkich poniesionych wydatków. Zważywszy na wyliczony wcześniej udział procentowy jednostek wołoskich i służących w nich żołnierzy w armii koronnej – około 6,2% jednostek i 3,7% żołnierzy – koszt ich utrzymania był rzeczywiście niski.

Rozkład wydatków komisji lwowskiej na chorągwie wołoskie z podziałem na poszczególne lata służby prezentuje tabela 2. W nawiasach podano liczbę koni, chyba że żołd wypłacono zaliczkowo.

Tabela 2. Wydatki komisji lwowskiej 1653 r. na chorągwie wołoskie

Chorągiew	1651	1652	1653	Traktamenta I	Traktamenta II	Wypuk jeńców	Suma
Ł. Wielemirowicza ^A	7440 (120)	14 260 (460)	7440 (240)	150	100		29 390
W. Teleżyńskiego ^B		6069 (199)	7750	300		200	14 319
M. Suniowskiego ^C		3100 (100)	1500	150			4750
J. Radanowicza ^D		4690	4650 (150)	150			9490
F. Serbina ^E		4600		150			4750
J. Giebułtowskiego ^F		3720 (120)	7440 (240)	150	100		11 410
J. Ruszczyca ^G		7502 (242)	12 021/15	150			19 673/15
J. Sułowskiego ^H		4650 (150)		150			4800
M. Serbina ^I			3721/2/9				3721/2/9
S. Detynieckiego				300	100		400
K. Koryckiego				150			150
K. Borkowskiego				150			150
J.F. Sapiehy					100		100
Suma	7440	48 591	44 522/17/9	1950	400	200	103 103/17/9

^A AGAD, ASK, dz. 86, sygn. 42, k. 36v, 54v, 67v.

^B AGAD, ASK, dz. 86, sygn. 42, k. 51, 68.

^C AGAD, ASK, dz. 86, sygn. 42, k. 51, 56v, 68.

^D AGAD, ASK, dz. 86, sygn. 42, k. 56, 67v.

^E AGAD, ASK, dz. 86, sygn. 42, k. 56v.

^F AGAD, ASK, dz. 86, sygn. 42, k. 49v, 66.

^G AGAD, ASK, dz. 86, sygn. 42, k. 50, 66v.

^H AGAD, ASK, dz. 86, sygn. 42, k. 53.

^I AGAD, ASK, dz. 86, sygn. 42, k. 71v.

Zaległości dla chorągwi wołoskich regulowano już pod koniec potopu szwedzkiego na sejmie 1658 r. Zajął się nimi sejmowa komisja skarbowa, działająca od 5 do 12 sierpnia 1658 r. Wykazała ona zaległości wobec wojska na sumę 12 mln zł, sięgające nawet 1649 r., a więc nierozliczone w czasie komisji lubelskiej 1650 r. Efekty prac tej komisji omówił M. Nagielski, przedstawiając wysokości kwot wypłaconych poszczególnym rodzajom wojska. Ponieważ nie wyodrębniano chorągwi wołoskich, trzeba ich szukać wśród jednostek kozackich. Przyjmując już poczynione ustalenia przypomnieć wypada, że zaległości za służbę do 1651 r. włącznie uregulowano sumą 19 966 zł 22 gr i 9 d., za rok 1652 – 245 522 zł 25 gr i 9 d. Uwzględniając następnie płace jedynie dla jednostek kozackich, wypłacono za dwie pierwsze ćwierci 1653 r. – 63 190 zł 17 gr 10 d., za dwie kolejne ćwierci 1653 r. – 775 014 zł

1 gr i 9 d., za trzy ćwierci 1654 r. – 1 008 875 zł i 13 d., dla wojska nowego zaciągu za ostatnią ćwierć 1654 r. – 462 820 zł i 24 gr, za dwie pierwsze ćwierci 1655 r. – 488 586 zł 14 gr i 9 d. Zbiorcze zestawienie należności niektórym jednostkom służącym w 1655 r. opiewało na sumę 113 529 zł, 19 gr i 3 d. Wyplacona na sejmie 1654 r. żwaniacka ćwierć darowna dla chorągwi kozackich wynosiła 230 578 zł. Wreszcie należności za służbę aż do 1658 r. dla jednostek kozackich wyniosły 699 357 zł, 21 gr i 4½ d.⁴⁵

Wyodrębniając spośród liczonych zbiorczo chorągwi kozackich jednostki wołoskie stwierdzam, że komisja sejmowa 1658 r. rozliczyła siedemnaście chorągwi wołoskich. Podobnie jak pięć lat wcześniej stawkę 31 zł od konia stosowano zarówno wobec chorągwi kozackich, jak i wołoskich w rozliczeniach za 1653 i pierwsze trzy ćwierci 1654 r. Od ostatniej ćwierci 1654 r. płacono według stawki 41 zł dla chorągwi kozackiej i 31 zł dla wołoskiej. Sumaryczny wykaz wypłat dla poszczególnych chorągwi wraz z dopłatami z 1662 r. prezentuje tabela 3. Dopłaty z 1662 r. oznaczono gwiazdką.

Tabela 3. Wydatki komisji sejmowej 1658 r. na chorągwie wołoskie wraz z dopłatami w 1662 r.

Chorągiew	1652/ I-III	1653/I-II	1653/III-IV	1654/I-III	1654/IV	1655/I-II	Suma
B. Hohola (dawna Ł. Wielemirowicza) ^A			6665 (215)	3405 + 4808/28*	3100 (100)	11 187/27* ^B	29 166/25
W. Teleżyńskiego ^C			6107 (197)	7068 (228)	2604 (84)	365/15	16 144/15
M. Suniowskiego ^D			4966/21/9 + 570/4/9*	8541/9/9 + 407/22/9*	2325 (75)	10 544/10* ^E	27 355/8
J. Radanowicza ^F	7710 ^G	3720 (120) ^H	70 ^I + 5134/21*	8639/21*	3100 (100)	11 559/27* ^J	39 934/9
F. Serbina (od 1 VII 1653 F. Dżewanowskiego) ^K	5295 ^L	6200 (200)	6200 (200)	9238 (298)	3038 (98)	6200 (200) + 4304/6/12	40 475/6/12
J. Giebułtowskiego ^L			6076 (196)	10 620/16/9	2635 (85)		19 331/16/9
J. Ruszczyca ^M			8680 (280)	17 647	4464 (144)		30 791
J. Sułowskiego ^N			9300 (300)	13 826 (446)	4154 (134)	8928 (288) + 2000 ^O	38 208
M. Serbina ^P		4028/27/9	7719 (249)	12 090 (390)	3782 (122)	2567/15	30 187/12/9
S. Detynieckiego ^Q			6014 (194)	8246 (266)	3255 (105)	6231 (201) + 969/15	24 715/15
K. Koryckiego ^R	27 400	9751/24	7967 (257)	9579 (309) + 1819*	2945 (95)	6045 (195) + 4864/25*	70 371/19
K. Borkowskiego ^S	5822	3720 (120) ^T	7440 (240)	11 098 (358)	3720 (120)	1419/15 + 2754/6* ^U	35 973/21
J.F. Sapiehy ^W			7254 (234)	8153 (263)			15 407
J. Szemberka ^V				9114 (294)	2046 (66)	4619 (149)	15 779
J. Kondrackiego ^Y			6076 (196)				6076
S. Radlińskiego ^Z					1798 (58)	2003/10	3801/10
J. Rączkowskiego ^{AA}		3069 (99) ^{BB}	6169 (199)	8339 (269)	3038 (98)	3069 (99) ^{CC}	23 684
Suma	46 227	30 489/21/9	102 408/17	152 640/7/9	46 004	89 632/21/12	467 402/7/12

⁴⁵ M. Nagielski, *Wydatki skarbu koronnego...*, s. 278-281.

- ^A B. Ossol., rkps 9532/II, s. 21, 53-54, 70; AGAD, ASK, dz. 86, sygn. 50, s. 82.
^B Za trzy pierwsze ćwierci 1655 r.
^C B. Ossol., rkps 9532/II, s. 28, 45, 70-71, 89.
^D B. Ossol., rkps 9532/II, s. 31, 53, 70; AGAD, ASK, dz. 86, sygn. 50, s. 70.
^E Za cały rok 1655.
^F B. Ossol., rkps 9532/II, s. 2, 6, 11, 31, 70; AGAD, ASK, dz. 86, sygn. 50, s. 69.
^G Dodatkowo stwierdzono wypłatę 6 tys. zł na komisji lwowskiej i dopłacono 200 zł za drugą połowę 1651 r. oraz 1590 zł na 300 koni za trzy pierwsze ćwierci 1652 r. dane na komisji lwowskiej.
^H Za drugą ćwierć 1653 r.
^I Zaliczka za czwartą ćwierć 1653 r.
^J Za cały rok 1655.
^K B. Ossol., rkps 9532/II, s. 6-7, 12, 28, 46-47, 70, 84, 97.
^L Dodatkowo 1500 zł na 300 koni wypłacone na komisji lwowskiej i 2505 zł na pierwszym sejmie 1654 r.
^L B. Ossol., rkps 9532/II, s. 24, 52, 70.
^M B. Ossol., rkps 9532/II, s. 25, 53, 71.
^N B. Ossol., rkps 9532/II, s. 23, 47, 72, 84, 97.
^O Zaliczka na 1655 r.
^P B. Ossol., rkps 9532/II, s. 11-12, 28, 47, 69, 90.
^Q B. Ossol., rkps 9532/II, s. 23, 46, 71, 84, 97.
^R AGAD, ASK, dz. 86, sygn. 42, k. 55, 69v; B. Ossol., rkps 9532/II, s. 30, 49-50, 69, 84; AGAD, ASK, dz. 86, sygn. 50, s. 56. Ponieważ pod imieniem tego samego rotmistrza służyła też chorągiew kozacka, której zapłacono za drugie półrocze 10 571 zł na 341 koni i 10 788 zł na 348 koni za pierwsze trzy ćwierci 1654 r. (s. 22, 42), pisarz tym razem zaznaczył wyraźnie rodzaj jednostki.
^S AGAD, ASK, dz. 86, sygn. 42, k. 55, 71v; B. Ossol., rkps 9532/II, s. 28, 45, 71, 89; AGAD, ASK, dz. 86, sygn. 50, s. 82. Od drugiej ćwierci 1655 r. chorągiew przejął Szymon Cybulski.
^T Za pierwszą ćwierć 1653 r.
^U Dopłata w 1662 r. za pierwszą ćwierć 1655 r.
^W B. Ossol., rkps 9532/II, s. 19, 42.
^V B. Ossol., rkps 9532/II, s. 47, 69, 83. Pisarz odnotował rodzaj chorągwi (wołoskiej), gdyż wcześniej wypłacono 10 850 zł na 350 koni dla jednostki kozackiej tegoż rotmistrza za pierwsze trzy ćwierci 1654 r. (s. 42).
^Y B. Ossol., rkps 9532/II, s. 30. Koryguję niniejszym ustalenie, jakoby suma ta była dodatkiem dla chorągwi kozackiej tego rotmistrza – D. Milewski, *Rotmistrz i pułkownik...*, s. 117.
^Z B. Ossol., rkps 9532/II, s. 70, 89.
^{AA} B. Ossol., rkps 9532/II, s. 23, 46, 71, 86.
^{BB} Za drugą ćwierć 1653 r.
^{CC} Za pierwszą ćwierć 1655 r. Od drugiej ćwierci tego roku chorągiew przeformowała się w kozacką – AGAD, ASK, dz. 86, sygn. 50, s. 59.

Przypadkiem wartym rozpatrzenia jest też chorągiew Ludwika Lipskiego, którą J. Wimmer identyfikuje jako kozacką, odnajdując ją w służbie od ostatniej ćwierci 1654 r. w sile 100 koni i 92 w pierwszej ćwierci roku następnego. Komisja sejmowa 1658 r. wypłaciła jej faktycznie żołd kozacki za ostatnią ćwierć 1654 r. (4100 zł na 100 koni) i 2115 zł zaliczki za pierwsze półrocze 1655 r. Tymczasem przy regulowaniu jej żołdu w 1662 r. zaliczono ją do chorągwi wołoskich, wypłacając za cały rok 1655 sumę 7633 zł 15 gr⁴⁶. Doszło zatem do przekwalifikowania jednostki służącej początkowo po kozacku, choć trudno określić, w którym momencie to się stało (być może od drugiej ćwierci 1655 r.).

Podsumowując środki wyasygnowane przez komisję sejmową 1658 r. na utrzymanie chorągwi wołoskich, można zauważyć, że w stosunku do samych tylko jednostek kozackich, w ramach których rozliczano omawiane oddziały, otrzymały one niewielką część pieniędzy. Procentowy udział tych wydatków prezentuje tabela 4. Przedstawiono w niej poszczególne płatności w stosunku do ogólnej liczby chorągwi kozackich, wołoskich i tatarskich

⁴⁶ J. Wimmer, *Materiały 1648-1655*, s. 500-501 (tabela); B. Ossol., rkps 9532/II, s. 71-72, 90; AGAD, ASK, dz. 86, sygn. 50, s. 59.

– potraktowanych zbiorczo jako lekkie – oraz sum dla nich przeznaczonych bez uwzględnienia zaległości płaconych w 1662 r.

Tabela 4. Płatności dla chorągwi wołoskich w 1658 r.

Lp.	Czas opłaconej służby: rok/ćwierci	Liczba opłaconych chorągwi lekkich	Liczba chorągwi wołoskich	Suma wypłat dla chorągwi lekkich	Suma wypłat dla chorągwi wołoskich	Procentowy udział wypłat dla chorągwi wołoskich
1	1652/I-IV ⁴⁷	14	2 ⁴⁸	51 299/3 zł	13 005 zł	25,35
2	1653/I-II	19	6 ⁴⁹	63 190/17/10 zł	30 489/21/9 zł	48,24
3	1653/III-IV	122	15 ⁵⁰	775 014/1/9 zł	96 703/21/9 zł	12,47
4	1654/I-III	113	14 ⁵¹	1 008 875/0/13 zł	136 964/16/9 zł	13,57
5	1654/IV	113	15 ⁵²	462 820/24/0 zł	46 004 zł	9,93
6	1655/I-II	92	10 ⁵³	488 586/14/9 zł	41447/25 zł	8,48
7	1655 zaliczki	11	3 ⁵⁴	39837/19/3 zł	7273/21/12 zł	18,25

Podsumowując, należy stwierdzić, że w pierwszych latach panowania Jana Kazimierza obserwuje się stały wzrost liczby chorągwi wołoskich. Udało się zidentyfikować dziewiętnaście jednostek służących w armii koronnej od 1648 r. do potopu szwedzkiego – a więc o pięć więcej, niż wynikało z ustaleń J. Wimmera. Części jednostek, wykazywanych niekiedy w popisach jako wołoskie, nie sposób z całą pewnością za takie uznać. Ogólny wzrost liczby chorągwi wołoskich przełożył się na wzrost ich udziału w kosztach ponoszonych na utrzymanie armii. Sumując wydatki komisji 1650, 1653 i 1658 r. oraz zaległości regulowane jeszcze w 1662 r., można stwierdzić, że na utrzymanie wspomnianych dziewiętnastu chorągwi wołoskich w okresie od 1648 r. do 1655 r. wydano łącznie 599 416 zł 5 gr i 3 d., przy czym apogeum wydatków przypadło na okres od drugiej połowy 1653 r. Mimo wszystko niska stawka żołdu i z reguły niewielka liczebność poszczególnych chorągwi nie obciążały zanedo skarbu państwa, stanowiąc margines ogółu wydatków wojskowych.

⁴⁷ Dziewięciu chorągwiom opłacono trzy pierwsze ćwierci 1652 r., jednej za drugą i trzecią ćwierć, dwóm za trzecią ćwierć, jednej za trzecią i czwartą ćwierć i jednej cały rok.

⁴⁸ Chorągwie F. Serbina i J. Radanowicza.

⁴⁹ Chorągwie F. Serbina, J. Radanowicza, M. Serbina, J. Rączkowskiego, K. Koryckiego i K. Borkowskiego. Dwóm chorągwiom (J. Radanowicza i J. Rączkowskiego) zapłacono tylko za drugą ćwierć 1653 r., jednej (K. Borkowskiego) tylko za pierwszą ćwierć 1653 r.

⁵⁰ Chorągwie B. Hohoła, W. Teleżyńskiego, M. Suniowskiego, J. Ruszczyca, J. Sułowskiego, J. Giebułtowskiego, F. Dziewanowskiego (dawna F. Serbina), J. Radanowicza, K. Koryckiego, M. Serbina, J.F. Sapięhy, S. Detynieckiego, K. Borkowskiego, J. Rączkowskiego i J. Kondrackiego. Dwóm chorągwiom (M. Suniowskiego i J. Radanowicza) zapłacono tylko za czwartą ćwierć 1653 r.

⁵¹ Chorągwie B. Hohoła, W. Teleżyńskiego, M. Suniowskiego, J. Ruszczyca, J. Sułowskiego, J. Giebułtowskiego, F. Dziewanowskiego, J. Szemberka, K. Koryckiego, M. Serbina, J.F. Sapięhy, S. Detynieckiego, K. Borkowskiego i J. Rączkowskiego.

⁵² Chorągwie B. Hohoła, W. Teleżyńskiego, M. Suniowskiego, J. Ruszczyca, J. Sułowskiego, J. Giebułtowskiego, F. Dziewanowskiego, J. Radanowicza, J. Szemberka, K. Koryckiego, M. Serbina, S. Detynieckiego, S. Radlińskiego, K. Borkowskiego i J. Rączkowskiego.

⁵³ Chorągwie W. Teleżyńskiego, J. Sułowskiego, F. Dziewanowskiego, J. Szemberka, K. Koryckiego, M. Serbina, S. Detynieckiego, S. Radlińskiego, K. Borkowskiego i J. Rączkowskiego. Dwóm chorągwiom (W. Teleżyńskiego i J. Rączkowskiego) zapłacono tylko za pierwszą ćwierć 1655 r.

⁵⁴ Chorągwie J. Sułowskiego, F. Dziewanowskiego i S. Detynieckiego.

Bibliografia

Źródła archiwalne

Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie:

Archiwum Skarbu Koronnego, dz. 86: 39, 42, 50.

Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu: 9532/II.

Źródła drukowane

Akta skarbowo-wojskowe z epoki Wazów. Wielkie Księstwo Litewskie w okresie panowania Jana Kazimierza (1648-1668), oprac. K. Bobiatyński, K. Kossarzecki, Warszawa 2024.

Ciesielski T., Nagielski M., *Komputy wojska koronnego w latach 1651-1653*, „Studia i Materiały do Historii Wojskowości”, 2003, t. 40, s. 237-273.

Opracowania

Baranowski B., *Organizacja regularnego wojska polskiego w latach 1655-1660*, „Studia i Materiały do Historii Wojskowości”, 1956, t. 2, s. 209-229.

Baranowski B., *Organizacja wojska polskiego w latach trzydziestych i czterdziestych XVII wieku*, Warszawa 1957.

Ciesielski T., *Armia koronna w latach 1651-1653*, cz. 2: *Od Batohu do Żwańca*, „Studia i Materiały do Historii Wojskowości”, 2003, t. 40, s. 49-85.

Górski K., *Historia jazdy polskiej*, Kraków 1894.

Hundert Z., *Między buławą a tronem. Wojsko koronne w walce stronnictwa malkontentów z ugrupowaniem dworskim w latach 1669-1673*, Oświęcim 2014.

Kosowski M., *Chorągwie wołoskie w wojsku koronnym w II połowie XVII wieku*, Zabrze 2009.

Nagielski M., *Armia koronna w latach 1651-1653*, cz. 1: *Armia koronna od Beresteczka do Batohu*, „Studia i Materiały do Historii Wojskowości”, 2003, t. 40, s. 25-47.

Nagielski M., *Przeobrażenia w armii koronnej w dobie walk z powstaniem B. Chmielnickiego (1648-1654)*, w: *Między Zachodem a Wschodem. Studia z dziejów Rzeczypospolitej w epoce nowożytnej*, red. J. Staszewski, K. Mikulski, J. Dumanowski, Toruń 2002, s. 308-335.

Nagielski M., *Wojsko koronne suplementowe i komputowe w latach 1648-1652 w świetle rachunków skarbowo-wojskowych z Archiwum Głównego Akt Dawnych w Warszawie*, „Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych”, 2022, t. 83 (specjalny), s. 291-314.

Nagielski M., *Wydatki skarbu koronnego na wojsko koronne w latach 1652-1655*, w: *O przeszłości. Czasy – miejsca – ludzie. Księga jubileuszowa dedykowana Profesor Jadwidze Muszyńskiej*, red. W. Kowalski, Kielce 2016, s. 277-286.

Nagielski M., Milewski D., *Wydatki skarbu koronnego na poselstwo tatarskie w 1654 r. Część 2*, „Saeculum Christianum”, 29/2022, t. 2, s. 286-300.

Wagner M., *Kadra oficerska armii koronnej w drugiej połowie XVII w.*, Toruń 1995.

Wagner M., *Korpus oficerski wojska polskiego w drugiej połowie XVII wieku*, Oświęcim 2015.

Wagner M., *Słownik biograficzny oficerów polskich drugiej połowy XVII wieku*, t. 1-3, Oświęcim 2013, 2014, 2018.

Wimmer J., *Materiały do zagadnienia liczebności i organizacji armii koronnej w latach 1655-1660*, „Studia i Materiały do Historii Wojskowości”, 1958, t. 4, s. 490-533.

Wimmer J., *Materiały do zagadnienia organizacji i liczebności armii koronnej w latach 1648-1655*, „Studia i Materiały do Historii Wojskowości”, 1960, t. 5, s. 477-509.

Wimmer J., *Materiały do zagadnienia i liczebności armii koronnej w latach 1660-1667*, „Studia i Materiały do Historii Wojskowości”, 1960, t. 6, z. 1, s. 212-249.

Wimmer J., *Wojsko i skarb Rzeczypospolitej u schyłku XVI i w pierwszej połowie XVII wieku*, „Studia i Materiały do Historii Wojskowości”, 1968, t. 14, z. 1, s. 3-91

Wimmer J., *Wojsko polskie w drugiej połowie XVII wieku*, Oświęcim 2013.